

Ebergényi Tibor - Kiss István - Tóth Árpád

A SZOVJETUNIÓ KÖNYVTÁRAI AZ 1959-ES PÁRTHATÁROZAT UTÁN

Szovjetunióbeli tanulmányutunkon elsősorban azt a kérdést vizsgáltuk, hogy az SZKP Központi Bizottságának "A szovjet könyvtárügy helyzete és megjavításának módjai" című, 1959. évi határozata óta milyen fontosabb intézkedések történtek a könyvtárak fejlesztése érdekében, különös tekintettel a könyvtárak társadalmi irányítására.

Az 1959. évi párthatározat (l. a Könyvtári Figyelő 1959. évi 5. számában) rendkívül nagy jelentőségű a szovjet könyvtárak fejlesztése szempontjából. A szovjet könyvtárügy vezetői szerint a XXII. kongresszus megerősítette az 1959-es könyvtári párthatározatban kijelölt irányvonalat, melyet követendőnek tartanak ma is.

A párthatározat jelentőségét a következőkben foglalták össze: Egyik legfontosabb célkitűzése a szovjet könyvtárügy egységének megteremtése. Eddig az egyes könyvtárak, könyvtárhálózatok (tanácsi, műszaki, tudományos stb.) egyenlőtlenül fejlődtek. Az egyenlőtlen fejlődés az egész könyvtárügyre kedvezőtlenül hatott, egyes helyeken nélkülözhető munkákat is végeztek, viszont más területeken kielégítetlenül maradtak az igények. A könyvtárügy egységének megteremtésével, a helyes koordinációval nagy mértékben növelhető a könyvtárak hatékonysága, fokozható a társadalmi igények kielégítése.

Másik fontos cél, hogy a műszaki könyvtárak fejlesztése még jobban előtérbe kerüljön, a műszaki és mezőgazdasági könyvek forgalma fellendüljön. E feladat teljesítését úgy tekintik, mint a kommunista társadalom felépítésének nélkülözhetetlen feltételét.

A párthatározat az olvasók számának nagyarányu növelését is előírta. A "Minden családhoz eljuttatni a könyvet" jelszót egyrészt új könyvtárak létrehozásával, másrészt a könyvállomány növelésével kívánják megvalósítani. Mindkét feltételt az állami támogatás lényeges növelésével és a társadalom nagyarányu segítségével teljesítik. A könyvtárak társadalmi alapját minden könyvtárfajtánál jelentősen kiszélesítették, több ezer könyvtárat pedig kizárólag társa-

dalmi segítséggel hoztak létre.

Különös figyelmet fordítanak a tudományos kutatómunka könyvtári segítésére, a könyvtárak tájékoztató munkájának fejlesztésére, az ajánló bibliográfiák kiadására, valamint lényegesen kiterjesztették a könyvtárosképzés és továbbképzés körét is.

Az 1959. évi párthatározat valóban új fejezetet nyitott a szovjet könyvtárügy fejlődésében, és e fejlődés feltételeit mind az állami irányításban, mind a módszertani irányításban, mind pedig a könyvtárak munkájában megteremtették, illetve igyekeznek biztosítani.

A KÖNYVTÁRAK IRÁNYÍTÁSA

Az 1959-es párthatározat előtt a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának Közművelődési Főosztályán két előadó foglalkozott a könyvtárakkal. A párthatározat után főosztály jellegű Könyvtári Főfelügyelőséget létesítettek. A Könyvtári Főfelügyelőségen 6 belső és 8 külső munkatárs (szakfelügyelő) dolgozik.

Az átszervezés azért vált szükségessé, mert a könyvtári munkában - a közművelődéshez szorosan kapcsolódó feladatok mellett - előtérbe került a műszaki, a mezőgazdasági termelés, az oktatás, a tudományos kutatómunka könyvtári segítése. Az átszervezést - folyamatosan - minden köztársaság művelődésügyi minisztériumában végrehajtják.

Az átszervezéssel egyidőben megteremtették a könyvtárak társadalmi alapon nyugvó, demokratikus irányítását, melyben a Könyvtárügyi Tanácsra támaszkodnak. A szovjet Könyvtári Tanács felépítése hasonlít a magyar Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácséhoz: 11 szakbizottsága van, elnöksége pedig 11 tagu. Minden hónapban kibővített plenáris ülést tart. (Néhány határozata fordításban is rendelkezésre áll. L. a bibliográfiában.)

A szovjet Könyvtári Tanácsnak minden szakminisztériumból van egy felelős beosztásban levő, döntési joggal rendelkező munkatárs-tagja. A szakminisztériumok tehát részt vesznek a határozatok meghozatalában. A Könyvtári Tanács a szakminisztériumok álláspontjával ellentétes határozatokat nem hoz, viszont a hozott határozatot az illetékes szakminisztérium elfogadja, illetve végrehajtja. Ez elősegíti a különböző felügyeleti szervek alá tartozó könyvtárak egységes irányítását. Jelenleg olyan rendeleten dolgoznak, amely a Könyvtári Főfelügyelőség jogkörét - az egyes szakminisztériumok hatáskörének csökkentésével - lényegesen kibővítené.

A Könyvtári Főfelügyelőség és a Lenin Könyvtár kapcsolata rendkívül szoros. A készülő rendeletek, a Könyvtári Tanács elé kerülő javaslatok nagyobb részét a Lenin Könyvtár dolgozza ki. A Lenin Könyvtár ilyen fajta előkészítő munkájában a minisztérium egy-egy előadója is részt vesz. A Lenin Könyvtár negyedévenként tart munkaértekezletet, ezen a Könyvtári Főfelügyelőség vezetője vagy megbízottja is jelen van.

A minisztérium 1962. évi munkatervének fő feladatai:

az állománygyarapítás kérdéseinek rendezése, mindenek előtt a könyvkiadás és az olvasói igények összehangolása. A párthatározat értelmében minden kiadót arra köteleztek, hogy a következő évben kiadásra kerülő könyveinek annotált jegyzékét készítse el a könyvtárak részére. A könyvtárak ennek alapján előzetes rendelést adnak. A kiadók csak a megrendelt könyveket szállíthatják;

igen fontos feladat az olvasók véleményének rendszeres gyűjtése és értékelése;

a mezőgazdasági könyvek forgalmának növelése, valamint

a könyvtárközi kölcsönzés problémáinak rendezése is. (Ez utóbbi kérdésről 1962. aug. 24-én minisztertanácsi határozat jelent meg.)

A LENIN KÖNYVTÁR MÓDSZERTANI OSZTÁLYÁNAK MUNKÁJA

Az 1959-es párthatározat után a Lenin Könyvtár Módszertani Osztályának munkája lényegesen kibővült. Módszertani irányító tevékenysége - a műszaki könyvtárak kivételével - most már kiterjed valamennyi könyvtárra. (A műszaki könyvtárak módszertani irányítását az Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár végzi.)

A Módszertani Osztály létszámát 92-ről 140 főre emelték. (Az átszervezés előtti helyzetet lásd a "Külföldi Tanulmányutak" c. sorozat 1960. évi kötetének 177-192. oldalán.)

A Módszertani Osztályon belül új csoportokat is szerveztek:

1. szervezési és koordinációs csoportot a módszertani és a bibliográfiai munkák összehangolására és irányítására. A csoport feladata a könyvtárak bibliográfiai tevékenységének irányítása. Az itt dolgozók létszáma 12 fő;

2. az ifjúsági olvasók problémáival 4 főből álló csoport foglalkozik;

3. a könyvtári tapasztalatcserékkel szintén 4 munkatárs foglalkozik;

A "Közművelődési könyvtári és ajánló bibliográfiai részleg"-et átszervezték, és az új szervezeti egységen belül három csoportot hoztak létre:

a. a társadalmi és politikai irodalom propagandájának,

- b. a mezőgazdasági és a műszaki könyvek propagandájának,
- c. a szépirodalom propagandájának

gondozására. E részlegben az átszervezés előtti 50-nel szemben jelenleg 60 munkatárs dolgozik.

"A könyvtári és a bibliográfiai munka szervezésének és tervezésének részlege" nevű szervezeti egység létszámát 6-ról 12 főre emelték.

A Módszertani Osztály feladatköre is lényegesen átalakult. Míg az előző években egy-egy szakkérdésről - például a rák betegségről - a Lenin Könyvtár készített bibliográfiát, most e munkát és az ilyen fajta feladatokat az illetékes szakkönyvtárak hatáskörébe utalták.

A Módszertani Osztály 1959 utáni munkastilusában a legteljesebb demokratizálódásra való törekvés tapasztalható: Irányítási stílusára egyre inkább a vita, a konzultációs és koordinációs módszerek jellemzőek. A felmerült kérdéseket országos vagy területi értekezleteken vitatják meg. Bizonyos eljárások kikísérletezésével könyvtárakat biznak meg, a munka állását a helyszínen ellenőrzik, az eredményeket és a tapasztalatokat megvitatják, végül a kérdés gyakorlati megoldását közzé teszik, publikálják.

A KÖNYVTÁRAK TÁRSADALMI BÁZISA

A Lenin Könyvtár Módszertani Osztályán részletes tájékoztatást kaptunk a könyvtárak társadalmi bázisának kiszélesítéséről. Az e téren elért eredményekről tanulmányutunk során a Litván Szovjet Szocialista Köztársaságban magunk is meggyőződünk.

Amikor a szovjet könyvtárosok társadalmi bizottságokról beszélnek, először a megyei, járási stb. tanácsok mellett dolgozó Művelődési Tanács-ot említik. Ez a valóságban nem könyvtári tanács, hanem - mint nálunk - a helyi szervek tanácsadó testülete. Az ilyen könyvtári tanácsok jelentősége azonban rendkívül nagy a könyvtárak fejlesztése szempontjából. Egyrészt a művelődési tanácsok munkájába minden esetben bevonják a könyvtárvezetőket vagy egy-egy könyvtári dolgozót, másrészt a művelődési tanácsok maguk is rendszeresen foglalkoznak a könyvtárak problémáival. A művelődési tanácsok tagjai többnyire a népművelési intézmények dolgozói, valamint a társadalmi szervek vezetői. A művelődési tanács tagjai megbízólevelet kapnak a tanács művelődésügyi osztályától, és mint ennek külső munkatársai dolgoznak. Egyes helyeken, ahol nincs főhivatású művelődési apparátus, a művelődési tanács látja el a kulturális munka irányításának feladatait, vagyis társadalmi szerv végzi a munkát.

Könyvtári Tanács minden könyvtár mellett működik. Tagjai a könyvtár olvasóiból kerülnek ki. Tagja a könyvtár vezetője is, de nem ő az elnöke a tanácsnak. A könyvtári tanács tagjait és vezetőit - elnök, titkár - az olvasók az évenkénti olvasó-megbeszéléseken (olvasókonferenciákon) választják meg.

A könyvtári tanácsok bizonyos jogkörrel máris rendelkeznek, és jogkörüket egyre bővítik; a könyvtári tanács veszi át a helyi tanácsi szervek feladatainak egy részét. A könyvtári tanács hagyja jóvá a könyvtár munkatervét, beleszól a könyvtárosok kinevezésébe, vagy például az "Utasítás a könyvtári állomány megóvásáról" c. rendeletben biztosított joga, hogy "... Azokkal az olvasókkal szemben, akik a könyvtárhasználati szabályokat megsértik, a könyvtári tanács megfelelő intézkedéseket foganatosíthat..." (Ha a könyvtári tanács - mondjuk - úgy dönt, hogy az olvasó az elvesztett könyv árának ötszörösét fizesse meg, az illetékes hatóság érvényt szerez e határozatnak.)

A könyvtári tanácsnak jogában áll panaszt tenni a felsőbb tanácsi és pártszerveknél, ha a könyvtár munkájával vagy annak vezetésével nincs megelégedve.

A könyvtári tanács szervezi és irányítja a könyvtári segítők, az aktivisták munkáját. A könyvtári aktivisták a könyvtárnak ugyyszólván minden munkaterületen nagy segítséget nyújtanak: olvasókat szerveznek, résztvesznek a kölcsönzésben, helyettesítik a községi könyvtárost betegsége és szabadsága idején. Nagyon sok önkéntes könyvtáros dolgozik mint könyvkihordó: ők juttatják el a könyvet a betegekhez vagy a távoli tanyákon élő dolgozókhoz.

A könyvtári tanácsok mind gyakrabban szerveznek ismeretterjesztő előadásokat, baráti összejöveteleket is.

A könyvtári tanácsok munkáját a moszkvai 25. és 36. sz. városi kerületi könyvtárakban tanulmányoztuk. A könyvtári tanácsok tagjainak körülbelül fele nyugdíjas (volt kulturális vezető, háborús veterán stb.). Sokan dolgoznak a tanácsokban olyanok is, akik régebben könyvtári vagy népművelési munkát végeztek, de munkaviszonyukat valamilyen okból megszakították. (Például a többgyermekes anyák.) A könyvtári tanács tagjainak kb. 20-30 %-a kerül ki azok közül az olvasók közül, akik más munkaterületen dolgoznak, például a pedagógusok, írók soraiból. A falusi könyvtári segítők többsége diák.

A szovjet könyvtárak társadalmi bizottságai gyors ütemben fejlődtek azóta, amióta jogkörüket bővítették. De tény az is, hogy ma még a könyvtári tanácsok tagjainak alig 10-20 %-a olyan, aki egész napos munkája mellett végez társadalmi tevékenységet a könyvtárban. (A többség tanuló, nyugdíjas stb.)

A tudományos és a szakkönyvtárak mellett is szerveznek könyvtári tanácsot.

A könyvtárak társadalmi segítésének új formái is kialakultak. Ilyenek mindenek előtt a társadalmi könyvtárak. E könyvtárakat az olvasók hozzák létre, könyvállományukat az olvasók gyűjtik össze, akik e célra saját könyveiket ajánlják fel, és a kölcsönzést is társadalmi munkában látják el. Moszkvában például két nyugdíjas 13 000 kötetes könyvtárat létesített, és a kölcsönzést is ők végzik. A Szovjetunióban ma több mint 3500 ilyen könyvtár működik. A társadalmi könyvtárak munkájának összehangolására a Művelődésügyi Minisztérium rendeletet adott ki. A rendelet meghatározza, hogy hol lehet társadalmi könyvtárakat szervezni. A társadalmi könyvtárak módszertani irányítását valamelyik közművelődési könyvtár végzi.

A társadalmi könyvtárak újabb formája az, hogy a közművelődési könyvtár olvasója bizonyos magánkönyvtárakból is kölcsönözhet könyvet. Többnyire egy-egy speciális gyűjteménnyel rendelkező olvasó ajánlja fel könyveit közcélra. Például Vlnában az egyik képzőművész több mint ezer kötetes képzőművészeti gyűjteményéből kölcsönöznek. E lehetőség - mint mondták - alkalmas arra is, hogy közelebb hozza egymáshoz a rokon érdeklődésű embereket.

BIBLIOGRÁFIA

Az alábbiakban néhány szovjet könyvtáriügyi rendeletre hívjuk fel olvasóink figyelmét: a szövegek megtalálhatók a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban,

F 2694 Insztrukcija Minisztersztva kul'turú SzSzsZR o porjadke bezvozmeznoj peredacsi literaturú iz neizpol'zuemúh fondov bibliotek minisztersztv, vedomsztv i organizacii. = [Szovjetunió. Törvények, rendeletek.] [Prikazú, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecsnomu delu SzSzsZR.] Moszkva, 1959-1962. [5] p. 22 cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának utasítása a minisztériumok, hatóságok és szervezetek ki nem használt könyvállományának térítésmentes átadásáról. (1.2)
(6.2)

F 2695 Insztrukcija Minisztersztva kul'turú SzSzsZR o porjadke iszkljucsenija usztarevszej literaturú iz fondov biblio-

tek minisztersztv, vedomsztv, szovnarhozov, organizacii. = [Szovjetunió. Törvények, rendeletek.] [Prikazú, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecsnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. [5] p. 22. cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának utasítása a minisztériumok, hatóságok, népgazdasági tanácsok, szervezetek felügyelete alá tartozó könyvtárak elavult anyagának kivonásáról. (1.2)

F 2696 Insztrukcija o szohrannosztii knizsnúh fondov bibliotek. = [Szovjetunió. Törvények, rendeletek.] [Prikazú, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecsnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 4 p. 22 cm.

Utasítás a könyvtárak állományának megővéséről.

№ 2697 Posztanovlenie szekretariata VCSzPSz i kollegii Minisztersztva kul'turü SzSzsZR ... o dvizsenii szredi bibliotecnüh rabotnikov i obszsesztvennogo aktiva za biblioteki otlicsnnoj rabotü. - Primernoe polozenie ob uszlovijah i porjadke prizuzsdenija zvanija "Biblioteka otlicsnnoj rabotü" i nagrazadenija Poczetniimi gramotami rabotnikov i aktivisztovmaszszovüh bibliotek. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva, 1959-1962. 6 p. 22 cm.

A Szovjet Szakszervezetek Központi Tanácsának és a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma kollégiumának határozata (az 1961. aug. 22-én felvett 23. sz. jegyzőkönyv 6. pontja) a könyvtári dolgozók és a társadalmi munkások versenymegvalósításáról - a "Kiváló Könyvtár" cím elnyeréséért. Melléklete: Mintaszabályzat a "Kiváló Könyvtár" cím odaítélésének, valamint a közművelődési könyvtárak dolgozói és társadalmi munkásai diszoklevéllel való kitüntetésének feltételeiről. (1.42)

№ 2698 Plan rabotü Glavnoj bibliotecnnoj inszpekci na 1962. god. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva, 1959-1962. 7 lev. 29 cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma Könyvtári Főfelügyelőségének 1962. évi munkaterve. (1.2)

№ 2699 Uszlovija szmotra obszsesztvennüh bibliotek. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 2 lev. 29 cm.

A társadalmi könyvtárak seregszemléjének feltételei. (Az 1962. jun. 15-től 1963. márc. 15-ig tartó országos seregszemle verseny-feltételei.) (3.7)

№ 2700 Primernoe polozenie o reszpublikanszköj (szozjuznoj) i avtonomnoj reszpubliki, oblasztnöj (kraevöj) detszköj biblioteki. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 8 lev. 29 cm.

A köztársasági (szövetségi, illetve autonóm köztársasági), megyei (határterületi) gyermekkönyvtár mintaalapszabályzata. (5.2) (3.6)

№ 2701 Primernoe polozenie o detszköj biblioteki szisztemü Minisztersztva kul'turü SzSzsZR. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 4 lev. 29 cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának felügyelete alá tartozó gyermekkönyvtárak mintaalapszabályzata. (5.2) (3.6)

№ 2702 Primernoe polozenie o rajonnoj biblioteki szisztemü Minisztersztva kul'turü SzSzsZR. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 4 lev. 29 cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának felügyelete alá tartozó járási könyvtár mintaalapszabályzata. (5.2) (3.4)

№ 2703 Polozenie o skol'noj biblioteki. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 3 lev. 29 cm.

Az iskolai könyvtár alapszabályzata (az OSzSzsZK Oktatásügyi Miniszterének 1960. dec. 14-én kelt rendelete). (5.2) (3.6)

№ 2704 Posztanovlenie Szoveta po voproszam bibliotecnnoj rabotü pri Minisztersztve kul'turü SzSzsZR. "O szosztöjanii i merah ulucsszenija bibliotecnogo obrazovanija v SzSzsZR". = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 7 lev. 29 cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma mellett működő Könyvtárügyi Tanács határozata: "A Szovjetunióban folyó könyvtárosképzés helyzetéről és megjavítására teendő intézkedésekről". (1.7)

№ 2705 Posztanovlenie 7.[szed'mogo] Plenuma Szoveta po voproszam bibliotecnnoj rabotü Minisztersztva kul'turü SzSzsZR... "O povüsenii roli detszküh i skol'nüh bibliotek v kommuniszticeszköj vospitanii podrasztajucsego pokolenija". [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 9 lev. 29 cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma mellett működő Könyvtárügyi Tanács 7. plenáris ülésének határozata: "A gyermek- és iskolai könyvtárak szerepének emelése a felnövekvő nemzedék kommunista nevelésében". (3.6) (1.2)

№ 2706 Posztanovlenie 6.[szesztoj] Plenuma Szoveta po voproszam bibliotecnnoj rabotü. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. 10 lev. 29 cm.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma mellett működő Könyvtárügyi Tanács 6. plenáris ülésének határozata a könyvtári munka kérdéseiben. (1.2)

№ 2707 Polozenie o szovete biblioteki. = [Szovjetunió, Törvények, rendeletek.] [Prikazü, posztanovlenija i insztrukcii po bibliotecnomu delu SzSzsZR.] Moszkva 1959-1962. [2] p. 20 cm.

A könyvtári tanács alapszabályzata. (5.2) (1.2)